

Joó Rebeka Zoé

Hogy értékelni tudjuk a szabadságot, szabadnak kell születnünk¹

– W. S. Reymont *Lázadás* című regényének vizsgálata humánetológiai és nekropolitikai megközelítésből

hogy hibáztál a tűzzel, hibáztál a vassal,
meg hogy összekeverted a kutyát a láncra vert farkassal

Téveszme: *Aranysóvár leckéje*

BEVEZETÉS:

Dolgozatomban Władysław Stanisław Reymont, Nobel-díjas lengyel író utolsó, *Lázadás* című regényének elemzésén keresztül vizsgálom a benne szereplő állatok antropomorf ábrázolásának szintjeit. Az állatok antropomorf megjelenítése miatt nyílik lehetőség a regény nekropolitikai kontextusban való olvasatára, amit humánetológiai megközelítésből vizsgálok elemzésemben. Továbbá írásomban a szabadság különböző értelmezéseinek megjelenését kísérem figyelemmel, különös tekintettel arra, hogy miképp jelenik meg a regény állatainak hierarchiájában a szabadságfogalom. Dolgozatom végére pedig a regény által felínált szabadságértelmezések mentén igyekszek választ találni arra, hogy a történet főszereplője miért nem élheti meg a szabadságot.

Reymont regénye folytatásosan 1922-ben jelent meg a *Tygodnik Ilustrowany* című újság hasábjain, majd 1924-ben nyomtatásban az első-, 1927-ben pedig a második kiadás. Az első két kiadást követően viszont a népi Lengyelország irodalmi kánonja indexre tette a könyvet, a harmadik kiadás csak a rendszerváltás után jelenhetett meg.² A mű egy lázadás története, a háziállatok felkelése és forradalma, az őket kizsákmányoló ember ellen. A felkelés nem terjed ki a bolygó összes állatára, a szabadságharcot a haszonállatok vívják, így nem a természet önfenntartó törvényeit megszegő ember elleni lázadás metaforája a regény, hanem sokkal komplexebb értelmezési lehetőségeket enged meg. Mivel a lázadás résztvevői a szolgálóállatok,

¹ W. S. Reymont, „Lázadás”, 1924, ford. D. Molnár István, szerk. Balla Péter, Rézbong kiadó, 2021

² Czövek Ágnes „Exodus négy lábon” *Alföld – Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat*, 2022/5, 123.

az ember elnyomása alatt szenvedők, akaratának és kizsákmányolásának kitétek, szabadságuktól évezredek óta megfosztottak, így a legelterjedtebb olvasat a bolsevik forradalomra adott válaszként való értelmezése³, mint antibolsevik példázat. Maga a téma és a metafora, ami köré a történet épül nem egyedülálló a világirodalomban, ugyanakkor a lengyel könyv több mint húsz évvel megelőzte George Orwell hasonló témájú, *Állatfarm* című világhírű regényét. A *Lázadás* a totális diktatúrát és a forradalmak mindenkori formáját egyszerre utasítja el. A szabadságot ugyan elvben és egy darabig gyakorlatban is minden szereplő állítja, de a lázadás bármilyen indokolt és nemes is, egyrészt szenvedéssel és megalkuvással jár, másrészt törvényszerűen új zsarnokság kialakulásához vezet.⁴

A regényben keverednek különböző műfajok sajátosságai, mint az állatmese, naturalizmus, horror, allegorikus regény. A történet főszereplője Rex, egy vadászkutya, akinek a karaktere történelmi párhuzammal Leninnel azonosítható. A lázadás elkerülhetetlen kirobbanása akkor történik meg, mikor Rex megöli az erdő királyát, a medvét, és ezzel felborítja a vadon hierarchikus berendezkedését. Az erős, ugyanakkor ügyetlen medve évszázadok óta Oroszország szimbóluma, így a legyőzése a cárra való utalás és a cári rendszer elleni lázadás metaforája is lehet. Az *Állatfarm*mal ellentétben a *Lázadás*ban nem veszik át az uralmat a farmon (Reymont regényében a birtokon) az állatok, és nem alakítanak ki diktatórikus államot. Bár az allegorikus olvasatot Reymont soha nem támasztotta alá, vagy mondta ki, az irodalomkritikusok és olvasók egyaránt az elsődleges értelmezésnek tartották és tartják a mai napig. A lehetséges beleolvasáson kívül azért is, mert a lengyel író marxizmussal szembeni idegenkedése köztudott volt, valamint keményen bírálta az 1905-ös orosz forradalmat.

Még ha konkrét események is lehettek az ihletői, nem azokat ábrázolja a fantasztikum eszközeivel, sokkal inkább a forradalom természetrajza. A lázadások fejlődési irányát olvashatjuk ki a történetből, a kirobbanástól, az ellenséggel való leszámoláson, az egyeduralkodó kialakításán, a forradalom eszméinek mindenáron való megvalósításának szándékán át, egészen addig a sajátos helyzetig, amikor a regényben a kör bezárul⁵: a felszabadult állatok önként választják a szolgaságot.

Noha sok tekintetben egyértelműnek tűnik az *Állatfarm*mal való hasonítása a regénynek, mégis a két történet között jelentős különbség a forradalom és az állatok viselkedésének bemutatása. A lengyel regény sokkal sötétebb, és véresebb, mint az *Állatfarm*, ennek szemléltetésére tökéletes példa a vadászok pogromja. Egy másik jelentős különbség a két

³ Uo.

⁴ <https://www.es.hu/cikk/2021-12-10/szijarto-imre/negy-lab-sem-jo.html>

⁵ Czövek Ágnes „Exodus négy lábon” 124.

regény között, az az állatok ábrázolása, mivel a *Lázadás*ban sokkal naturalisztikusabbnak tűnnek az állatok, bizonyos antropomorf tulajdonságaikat leszámítva, mint a tudat és a beszéd (a későbbiekben az elemzésemben ezt az ábrázolásmódot vizsgálni fogom). A regény egy jelentős részét a vándorlás szörnyűségei teszik ki, ami a Sztálini diktatúrának a megjövendöléseként is értelmezhető. A történet végének eseményei (mikor az állathorda eltapossa vezérét, Rexet), olvashatóak egy jóval későbbi történelmi kontextusban, a lengyel Szolidaritás mozgalomében, amikor a munkásosztály a kommunista vezetők ellen fordult. A felsorolt történelmi párhuzamok nem voltak Reymont idejében ennyire egyértelműek, hiszen a *Lázadás* 1922-ben íródott, így nem csak egy utópisztikus regénynek mondható, hanem a kor történelmi eseményeinek hatására írt történelmi jóslat is egyben.

A REGÉNY ÁLLATAI:

A regény számos állatot felsorakoztat, ugyanakkor mind más módon, más szinten rendelkezik emberhez hasonló jellemvonásokkal. A legalacsonyabb szinten a haszonállatok helyezkednek el, akik ugyan beszélnek, de együgyű horda résztvevőiként jelennek meg, valamint felmerül a kérdés, hogy kommunikációjuk egyenértékű-e a magasabb szinten elhelyezkedő állatok nyelvhasználatával. A horda állattömege nem fogalmaz meg olyan eszméket, mit a vadállatok a természettörvényét illetően, vagy olyan filozófiai gondolatokat, mint Sánta a farkas. Azonban a horda legnagyobb részét jelentő haszonállatok leírását tekintve nem hagyható figyelmen kívül, hogy tisztában vannak saját sorsuk alakulásával, és egy pont után már vágyódással gondolnak vissza a szolgálatra, valamint képesek mérlegelni a szabadság áldozatát és a rabság biztonságát. Kommunikációjuk ugyanakkor sokkal inkább aktuális fizikai és lelkiállapotuknak kivetüléseként egyszerű bégetésre hasonlít.

Ennél magasabb szinten helyezkednek el a hierarchiában a vadon élő állatok. Az ő nyelvhasználatuk sokkal magasabb rendű a haszonállatokénál, ahogy öntudatuk is sokkal magasabb, valamint nem a rájuk kiszabott emberi zsarnokság törvényei, hanem a természet magasabb rendű és komplexebb szabályai szerint élnek. Sorsukba nem beletörődnek, hanem saját életük feltételeként határozzák meg, ugyanakkor még mindig közelebb állnak az állatok naturalis ábrázolásához. Beszédük és önreflexiójuk azt a benyomást kelti, mintha a természet törvényeinek kommentárját adnák.

- „De azt tudom, hogy ott az embereknél az egyik nem vadászik folyton a másikra, élve nem falja fel, és nem üldözi állandóan.

- Mert mindenkit az ember kegye táplál, és botja őriz. Az emberek nem eszik meg egymást, de megesznek mindenki mást. Milyen képet mutat magáról a paták, szarvak, szárnyak egykor hatalmas népe? (...) A bőröd nem a tiéd, sem a csontjaid, még a szőröd sem! Szégyen azoknak, akik a rabságot megszerették! Még lázadni sem vagytok képesek.⁶

Ha legyőz az ő joga (...) Mindenkinek joga van támadni. Minden csapásért, minden halálért fizet a halál. (...) A harc élet! A győzelem cél. (...) Dicsőség és zsákmány a győzteseknek! Halál a legyőzötteknek! Ez a szabadok jelszava.⁷

E két világon abszolút kívülesik az emberek világa, ami jóformán meg sem jelenik a regényben, pusztán fenyegető ellenségképként bukkannak fel emberek. Az emberi tér is leginkább csak az udvar leírásában jelenik meg, de csak a szolgálattelátok otthonának bemutatásának formájában. Az egyetlen jelenet, mikor a személyes emberi térbe, a házba beférkőzik állat, az a főszereplő Rex, mikor egykori gazdájának szobájába betér. Ugyanakkor ez egyben az a meghatározó pillanat is számára, mikor szakít az évezredes kötelékekkel ember és kutya között.

Az állatok antropomorf megjelenése eredményezi az empátiát és a nekropolitikai olvasatot. Az állatok emberi vonásai felerősítik a sorsukkal szembeni megértést, ami a neoliberalizmus kontextusában véleményem szerint érdekes vizsgálódási területet nyit meg, az állattartás és a gyarmatosító gesztus összehasonlításával. A gyarmatosítottak a gyarmatosítók szemében elveszítik emberi mivoltukat, pusztán hústömegként kezeltek, akiket a fehér ember bántalmazhat, munkára és szolgálatra kényszeríthet.⁸ Érdekes, hogy Rex zsarnoki magatartása és emberi vonásai ebben az értelemben pusztán Néma háziállati szerepbe kényszerítéséig jut, ugyanakkor erős a gyanú, hogy ha kiábrándult népe nem taposta volna el, az új világban emberi mintára hasonló gyarmatosító, leigázószerepet vett volna fel. Az egyenlőség hangsúlyos szerepet kap a regényben, Rex a sokfajú sereg egységét, testvériségként fogalmazza meg, míg a farkasok, sőt még a kutyák részéről is megfogalmazóik az elhatárolódás, az azonos és a másság elkülönítése.

„Megint gyilkolják testvéreinket

A disznó nekem nem testvérem, csak hús⁹”

⁶ W. S. Reymont, „Lázadás”, 1924, ford. D. Molnár István, szerk. Balla Péter, Rézbong kiadó, 2021, 45-46.

⁷ W. S. Reymont, „Lázadás”, 46.

⁸ Bartha Ádám: Határtalan tömegek – posztkolonialitás és poszthumán emancipáció, Café Babel 84. 2023, 77.

⁹ W. S. Reymont, „Lázadás”, 22.

Rex kiszélesítené a testvériség fogalmát az egy sorsközösségbe tartozókra, az elnyomottakra, fajtól függetlenül, Varjú a fizikailag is láncra vert kutya számára azonban az állatok közötti hierarchia fennállásában nem vállal közösséget nála alacsonyabb rendű élőlényekkel. A szolgaállatok közötti egyenlőtlenség itt abban a kontextusban jelenik meg, hogy míg ő házőrző társ állat, addig a disznó semmiféle munkavégzésre nem alkalmas, pusztán húzáért tartják, hogy megegyék. Elgondolkoztató kérdést vet fel bennem, ez a hierarchikus felállás, miszerint magasabb rendű az az állat, akinek a húsát nem esszük meg, mint azé, akiét megesszük, vajon azért esszük meg, mert eleve alacsonyabb rendűnek tartjuk, vagy azért tartjuk alacsonyabb rendűnek, mert megesszük? Varjú ugyanakkor saját faji felsőbbrendűségét is aláveti az éhség kegyetlen és mindent felülíró parancsának:

–„Még édes testvérednek sem kegyelmeznél?

–Az éhségnek nincs szeme, és jó neki minden, ami a karmai közé kerül”

Szintén a másság és azonosság hangsúlyozására, és egymástól való elkülönítésére szolgál a „kétlábú” és „négy lábú” megkülönböztetés.

„Hiszen a kétlábú egymagában uralta az egész világot. Kegyetlen uralma alatt élt minden teremtmény. Halál és élet az övé. Képes mindenre! Mindennek teremője és egyben hóhéra is!”¹⁰

1. Rex az ember-állat:

A regény főszereplője Rex, egy hatalmas vadászkutya, aki gazdája halálát követően nemkívánatos személlyé vált egykori ura birtokán. A regény kezdetén Rex háztól való első elűzése olvasható, mivel az állat kifosztotta az éléskamrát. Az állat kegyetlen megverése mellett rögtön megjelenik egy másik központi karakter, Néma, egy értelmi fogyatékos árva fiú, akit a kutyaival egyszerre ütleget a gazdasszony, ugyan azért a büntetés miatt. A kutya és a fiú közös sorsa miatt rögtön kirajzolódik az udvarban való egymásrataltságuk és egymáshoz való igen erős kötődésük. Rex sérüléseit Néma látja el, és agresszívan fenyegeti meg a többi állatot, hogy végez velük, ha ártnak barátjának. Rexet első mondata kiemeli általános állati szerepéből, ami közvetlenül a verést követően hangzik el:

„Még nem döglöttem meg...”¹¹

Első mondata jellemzi valójában mindvégig, ez a düh vezérelte élni akarás az, ami az egész történetben hajtja.

¹⁰ W. S. Reymont „Lázadás”. 45.

¹¹ Uo., 14

Rex két világ közé szorult, emberi tulajdonságai még az antropomorfizált állatok közt is nagyon erősek, túlságosan is emberi vonásokkal rendelkeznek, a vadak közt rabszolga, a szolgálóállatok között elvadult, már-már szabad állat. Valójában egyik világ sem fogadja be, ezért kényszerül állatserege élén új hazát keresni. Saját sehova sem tartozásával azonban tisztában van, nem csak a két világ veti ki magából, ő maga sem kíván valójában egyik világnak sem a részese lenni, szánt szándékkal sérti meg mind a két közösség szabályait. A történet legelején jelenik meg utoljára domesztikált alakban, mikor beszökik a házba, és emlékekkel összemosódva a jelenben felidézi halott gazdájának jelenlétét, az elűzetését követően nem csak addigi életét hagyja maga mögött, de háziállat voltát is.

A regényben többször rokonítják Rexet az emberhez, mint *aki emberi bölcsességre tett szert*.¹² Igazán emberi vonásai valójában az állatok közt rajzolódnak ki élesen, és egy idő után már egy nehezen elképzelhető furcsa lényvé változik. A vezetői viselkedése, logikája és az élvezetből való öldöklés a legszembevetőbb jellemvonásai, azonban fizikai jegyekben egyre hatalmasabbnak és emberibbnak tűnik, mint, hogy a horda hierarchiájának csúcsán egyedüli állatként lovagol az állattömeg élén. Lovaglós gesztusa egyszerre emeli őt az emberekhez hasonlóan magasabb szintre, az állatok fölé, hiszen állatot használ, mint eszközt, illetve mutatja az emberek felé, hogy egyenrangúnak, hasonlóan tartja magát velük.

A leginkább szembevető emberi vonásai mellett rendelkezik Rex olyan humánológiai szempontból érdekes tulajdonsággal, mint az átfogó konstrukciós képesség. Mint már kifejtettem, ez az a tulajdonság, amivel képes a nyelv segítségével elvont gondolatokat, konstrukciókat, elképzelt világokat felépíteni és társaival megosztani. Az ígért földjének ideájának megfogalmazásánál ez kulcsfontosságú szerepet tölt be az állatsereg esetében, hiszen egy olyan helyre vándorolnak, amit senki nem látott még, és csak a kutya elmondása és ígérete által tudnak elképzelni. Ezzel képes a hordát végkimerülésig hajtani a jobb világ ígéretével.¹³

Nagyon fontos a kutyákra nézve, hogy engedelmesek legyenek és megértsék a parancsot, amit kapnak az embertől.¹⁴ Rex, mint kutya, különösen, mint vadászkutya, a parancs követésére lett kitenyésztve. Ezzel szemben, gazdája halálát követően, mint aki elvesztette egyetlen urát, öntörvényű szerepbe kerül, hiszen senki más parancsát nem fogadja el. Sem emberi parancsra, sem a közös együttélés szabályaira, de még egy felsőbb rendű hatalom, a vadon törvényére sem hallgat, szánt szándékkal megszegi őket. Szent helyen történő gyilkolásával egyértelműen

¹² W. S. Reymont „Lázadás”, 85.

¹³ Csányi Vilmos, „Van ott valaki?” Válogatott írások, Typtex kiadó, 2000., 41.

¹⁴ Uo. 43.

foglal állást a törvények megszenteltetésével a világban uralkodó rend elleni lázadás mellett. Nem is hagyja el a tett helyszínét, büszkén vállalva tettét.

A parancs és utasítás kutyába nevelt követésével kapcsolatban érdekes, hogy az erdő, mikor kitalálja magából egy szarka emberi nyelven (az udvarban tanulta el a hangutánzást) ad emberi parancsot a kutyának:

„Takarodj innen! Takarodj! – csúfolta a valamikor az embereknel tartott vén szarka, akinek hirtelen eszébe jutottak a régen megtanult szavak.¹⁵”

Meglátásom szerint ez nem csak amiatt fontos jelenet, mivel azt feltételezi, hogy a kutya számára mindent, még a természet törvényét is felülíró az emberi parancsszó, így az ember teljesen mindenható szerepbe kerül, mint élet és halál ura, mint az egyetlen, kinek parancsára gondolkodás nélkül engedelmeskednek a háziállatok. Másrészt pedig ez a jelenet alátámasztja azt az állítást, miszerint szabadnak csak születni lehet, hiszen a szarka töltött időt emberi fogságban, mégis visszafogadta a vadon társadalma. Fontos továbbá a szarka kutyának intézett felszólítása abban a tekintetben, miszerint aki ezt a kifejezést használja kijelöli saját területét. Az emberi verbális agresszió eszközét alkalmazva saját területének a megvédése érdekében, annak a közegnek a nyelvén, ahol a kutya szocializálódott. A kutyára tett hatását illetően kirajzolódik, hogy lázadása ellenére igazán nem tud elszakadni az embertől, a domesztikáció árnyéka örökké követi. Nem csak az idomított viselkedésben, hanem a minduntalan fellépő emberi társaság hiányérzetben is.

2. Néma, az állat-ember:

Néma és Rex bár hasonló módon szorulnak két világ közé és mindkettőjük esetében jellemformáló az üldözött szerepbe kényszerülés, Néma számára tragikumában mégis fellelhető a feloldozás, míg Rexnek ez nem adatik meg. Néma számára a megtett út emberré válásának útja¹⁶.

Néma a történet tragikus hőse, az egyetlen olyan emberalak, aki nem csak felvillantott ellenségképként jelenik meg a regényben. Nevét az emberektől kapta, hiszen embertársaival nem képes a kommunikációra, testi és értelmifogyatékossgal született árva, az állatokkal azonban minden akadály nélkül képes megértetni magát, beszél a nyelvüket. Saját fajtársai között perifériára szorult, megtűrt csupán a gazdaság közösségében. Míg az emberi

¹⁵ W. S. Reymont „Lázadás”, 43

¹⁶ Czövek Ágnes, 126

társadalomban hátránnyal indul fejletlensége miatt, az állatok között előnnyel, pusztán alapszintű emberi tudásával.

„Mivel volt némi emberi esze (...) csak őt keresték a veszély pillanataiban. Úgy kormányzott, mint egy igazi uralkodó.¹⁷”

Állatként kezelt és bántalmazott, nem csak a fizikai- de verbáliserőszaknak is kitett. Az állatokkal, de leginkább Rexszel sorsközösséget vállalva tart az állatsereggel, mivel úgy gondolja, hogy inkább tartozik hozzájuk, mint sajátjaihoz. Azonban tragikus felismerésekor, miszerint annak ellenére, hogy az emberi társadalomban nem veszik emberszámba, ő mégis oda tartozik, sorsa már visszafordíthatatlan. Akárcsak Rex, ő is két világ közé szorult, ilyen értelemben a sorsuk mintha egymás tükörképe lenne. Néma az állatok közt ember, az emberek közt túl állati, Rex éppen fordítva, az emberek közt egy veszélyes, elvadult állat, az állatok közt pedig túlságosan, már-már rémisztően emberi. Mivel kizárólag az állatok közt van bemutatva a fiú, így olvasóként nincs rálátásunk arra, hogy értelmi lemaradása mennyire erős, csak következtetni lehet rá, mikor felidézi a tükörképében gyönyörködve azokat a szavakat, amikkel őt illették: *fattyú, lelenc, torzszülött*.¹⁸

A regény legszívszorítóbb történetvonala, mikor Néma talál egy babát, amiről azt gondolja, hogy egy elvarázsolt hercegnő, és csak ki kell mondania a megfelelő szót, hogy megtörje a gonosz átkot. A játékbaba életrekeltése az egyetlen esélye arra, hogy kiszabaduljon magányos helyzetéből, és visszatérhessen az emberek világába:

„Ha visszavarázsolnám, mindjárt itt hagynám ezt az egész bandát. Hiszen ember vagyok!”

Kezdetben hiába érezte magát inkább a háziállatok közé valónak, a menetelés során ébredt csak rá, hogy valójában semmi köze nincs az állatsereghez. Ez a felismerése részben a horda hierarchiájában betöltött, Rex által rákényszerített szerepe által tudatosult benne, az állatsereg vezérének, a *rabszolgák királyának* emberi társállata, kiskedvence lett. Felcserélődtek a szerepek. Másrészt az állatok által lemészárolt embertársainak látványa szintén felébreszti benne a saját fajához való tartozását, annak ellenére, hogy a csorda részeként ugyan úgy rémül meg tőlük, és ugyan olyan elítélően beszél róluk, mint például a *dög emberek*.¹⁹ Mégis felébred benne az emberi boldogtalanság, hiába ért kevesebbet az emberek között, mint barátja Varjú, a kutya, kízóiban megérzi a testvéreit.²⁰ A vándorlás alatt megtett út Néma emberré válásának útjává válik.²¹ Fokozatos emberré válásának lelki folyamata külső

¹⁷ W. S. Reymont „Lázadás”, 111

¹⁸ W. S. Reymont „Lázadás”, 101

¹⁹ Uo. 97

²⁰ Uo. 99

²¹ Czövek Ágnes, 126

megjelenésében is megmutatkozik, rongyait levette új ruhát szerez magának és cipőt, talál magának fegyvert és játékbabájával lovagol. Az emberréválás üdvösségébe a baba vezeti át a fiút mesés módon életrekelve, ahogy a haldokló kimondja a varázsszavakat, amik feltámasztják az elvarázsolt királylányt. A fagyban haldokló Néma hallucinációja nincs elkülönítve a valóságtól, ami

Az állatok közt nem csak leleményes és fejlett, de intelligens is, és egy bizonyos pont után tisztán látva helyzetét megfogalmazza azt az igazságot, amire egyik állat sem képes, még a hatalomtól megrészegült vezéregyéniségek sem, miszerint a vesztükbe menetelnek. Ő mondja ki a lázadás tételmondatát, amiben koncentrálnak a hiábavalóság és a biztos bukás, miszerint *falni mindenki tud, csak nem mindenki tud vetni.*²²

3. Sánta

Sánta a farkasfalka alfahímje, Rex „*intézte el a sípcsontját, mikor az urára támadt*”. Neve így fizikai sántaságára utal. Igazán kevés szereplő rendelkezik névvel a regényben, sokuknak csak a fajuk van megnevezve, mint a *medve*; a *bagoly*; a *vizslaszuka*. Ugyanakkor azok, akik mégis rendelkeznek valós névvel, Rexet leszámítva, mindnek egy-egy sajátos jellemvonásukat emeli ki, mint *Néma*, *Várjú* (feltehetően fekete kutya) és *Sánta*. Ugyanakkor a Rex név, bár valódi keresztnév, és a kutyák névadásánál meglehetősen gyakori, jelentését tekintve: király. Ennek tükrében már neve magában hordozza sorsát, felsőbbrendűségét. Az uralkodás kérdése többször is visszatér Rex és Sánta konfliktusaiban, ahogy a szabadság-szolgaság ellentétbe állítása is. Rex alakjában ölt testet a láncaitól megszabadult, felkelő rabszolga, aki csak az elnyomó-elnyomott hierarchikus rendszert ismeri, vele szemben Sánta, aki azonban szabadnak született.

- „Inkább legeltetném az ember juhait, mint hogy az erdő királya legyek.
- Rajtunk senki nem uralkodik, de bölcs, ősi törvények kormányoznak. Nem tetszenek neked, mert mit is tudhatsz te a szabadságról.”²³

A párbeszéd Rex és a bagoly között zajlik, aki úgy dönt, hogy a sebesülései miatt haldokló kutyát elkezdi beavatni a rengeteg törvényeibe. Az uralkodás kérdése itt is megjelenik, Rex egyedül az autokrata egyeduralkodó rendszert tudja elképzelni, aminek nevének jelentését tekintve várományosának gondolja magát. Bár többször megfogalmazóik a vadállatok részéről

²² W. S. Reymont, „Lázadás”, 87

²³ Uo., 36

az a kijelentés, miszerint rajtuk senki nem uralkodik, a szabadság folyton jelenlévő küzdelmének az életben maradásért hol győztesei, hol áldozatai, mégis kiderül a későbbiekben, hogy van egy megkérdőjelezhetetlen királya az erdőnek, a medve. A medve ezt a pozíciót természetével és erejével érdemelte ki, valójában faji alapon, hiszen nincs nála nagyobb élőlény az erőben, nincs állat, aki képes lenne őt levadászni. Rex, a betolakodó azonban mégis megteszi, ezzel romba döntve a vadonban uralkodó örök rendet.

A farkasfalka, Sánta vezetésével ezen gondolatmenet értelmében a következő szinten áll az antropomorf jegyek tekintetében. Ők a vadon hierarchikus rendjének meg bomlását követően (a medve halála), nem a természettől várják el a rend spontán újjáalakulását, hanem önszántukból szegődnek Rex mellé, annak ellenére, hogy Rex nem a vadon új ura kíván lenni, hanem a háziállatok hordáját akarja elvezetni egy új világba. Bár az erdő lakói és Rex között számos alkalommal felmerül a szabadság-szolgaság konfliktusa, a farkasok részéről meglátásom szerint ez összetettebb. Azért is, mert a kutyák és a farkasok között hasonlósági jegyek vannak, így két világ ütközik általuk, valamint mert nem elhanyagolható az a tény, miszerint Rex nem csak vadászkutya volt, de farkasokra vadászott. Ez utóbbi véleményem szerint azért is fontos tény, mivel ennek tükrében a farkasok, különösen Sánta jelleme Rexet követően a legösszetettebb. Bosszúvágát és az identitást eldobva, haszonelvűen szegődik a hordához falkájával, a folyamatos élelem reményében. Mint a falka vezére felelős a csoportjáért, így bár nem Rexhez hasonlóan, de mégis egy jobb élet felé vezeti falkáját, a folyamatos élelem és bőség tudatában.

HUMÁNETOLÓGIAI MEGKÖZELÍTÉS:²⁴

Az ember korai eredetének kutatása nehézségekbe ütközik, mivel sem a beszéd, sem a viselkedés nem hagy nyomot, így a korai evolúciójára csak következtetni lehet, lehetséges módszer más, ma élő állatok viselkedésének vizsgálatával. Az embernél átfogó konstrukciós képesség van jelen, ami a tárgyak megmutatása, eszközök készítése, valamint a nyelv segítségével elvont gondolati konstrukciókat, képzelt világot is képes felépíteni és társaival megosztani. Ez az emberi vonás az, ami Rex kiemelkedő emberi jellemvonásainak egyike, hiszen képes az új, szabad világ ígérétevel a háziállatok tömegét megszólítani.

A humánétológiában a kutya elméjének és viselkedésének tanulmányozása fontos analógiákkal szolgálhat az emberi evolúció/nyelv kialakulására. A kutya az első domesztikált

²⁴ Csányi Vilmos, „Van ott valaki?”, 43-52

háziállat. A bizonyos farkas és csak farkas eredetű kutya faji elkülönülése kb. 130000 évvel ezelőtt kezdődött. A mai kutyafajtákkal nagyjából azonosítható csontmaradványok 140000 évesek. A kutyának nincs nem domesztikált változata a vadonban, a tudományos következtetés ebből adódóan az, hogy a Homosapiens a kutyával együtt jelent meg az evolúció színpadán.²⁵

A farkasoktól a kutyák küllemileg is eltérnek, a kutyafajták tenyésztése 14000 évvel ezelőtt kezdődött, a tenyésztés kezdetét megelőzve már domesztikáltak voltak viselkedésileg, de farkasformák maradtak. A már nyelvet beszélő Homo sapiens környezetében a domesztikálódó kutya nagyjából olyan szelekciós nyomásnak volt kitéve, mint a korábban saját magát domesztikáló csoportkultúrában élő emberek. Így a kutya és az ember között fontos viselkedési analógiákat lehet keresni, siker esetén ezek az analógiák segíthetnek a kutatóknak egyes emberi viselkedés evolúcióval kapcsolatos problémák megoldásában. A kutya domesztikációjának kezdetén jól jellemezhető a Homo sapiens egy jellegzetes viselkedési komplexszel. A humán viselkedéskomplexből jelen írásom szempontjából releváns az empátia, szoros érzelmi szinkronizáció; erős kötődés a csoporttársakhoz; szoros csoportszerkezet.

Szoros csoportszerkezet csak olyan fajban alakulhat ki, amely nem túlságosan agresszív a csoporttársaival szemben, a kialakult csoportszerkezetben már fontos az egyén számára, hogy társai mire gondolnak, mit terveznek. A *Lázadásban* a horda nem jelenik meg ennyire antropomorf szinten. Rex úgy vezeti őket, mint ahogy az ember hajtja egyik legelőről a másikra csordáját. Ezt mutatja a túlságos agresszió is, ugyan úgy féken kell tartani és terelnie a hordát a farkasokkal, mint az embernek a juhászkutyákkal vagy ostorral, hogy arra és olyan ütemben haladjanak, ahogy azt ő akarja.

Nagyon szorosan együtt tartózkodó csoport csak akkor maradhat fenn, ha képes közös élelemszerzésre, valamiféle kooperációra és az élelem különösebb agresszió nélküli szétosztásra. Rex hordája erre nem képes. Kudarca van ítélve a lázadás, mivel a hordának egy idő után már szinte nincs mit ennie. A csorda éhezik, az emberek által felégetett legelőkön haladnak át, és egyre kietlenebb és félelmetesebb az ismeretlen táj, egyre végeláthatatlanabb az út. Ezzel párhuzamosan azonban a farkasok, akik terelgetik az állatokat egyre csak híznak, az elhullott, vagy végtelenül legyengült állatokkal táplálkozva.

Fontos az ilyen csoportok számára az, hogy a csoport tagjainak motivációi, érzelmi állapotai egymással összhangban legyenek. Ezt szolgálja az empátia és a szabálykövető viselkedés, különböző rítusok. Az emberi evolúcióban viszonylag későn kerül be a komplexbe a nyelv, a kommunikációt szolgáló, de jóval egyszerűbb mechanizmusok megléte miatt, mint

²⁵ Csányi Vilmos, „Van ott valaki?”, 43

az arcjáték, mímelés, ez azonban nincs meg az állatoknál.²⁶ Rexnél viszont igen. Rex megjelenítése sokszor sok tekintetben elképzelhetetlen. Valójában a leírása alapján egy félig ember, félig állat lényként lehet fizikai alakjában elképzelni, hiszen van mimikája. Egy amorf kép, mert hiába négy lábú kutya, gyakran oroszlán szerű termettel és ábrázolással jellemezve, mégis a hordája élén lovagol egy fekete csődörön.

Ezeknek a viselkedéskomplexeknek és tulajdonságoknak az egyszerűbb formáinak benne kell lenniük a kutyákban, különben emberi közösségben nem tudtak volna hosszan megmaradni.²⁷ A kutya természetes környezete az emberi közösség lett, hiszen a domesztikáció során az emberekhez vonzódó, emberi kommunikációt legjobban megértő, emberi szociális viszonyokhoz leginkább alkalmazkodó állatok utódait tenyésztették tovább. Rex éppen emiatt nem képes a vadon törvényeit elfogadni, hiszen akárcsak az ember, túl messze került az évezredek alatt a természettől.

AZ ÁLLATOK LÁZADÁSA:

A lázadás kiváltó oka az állatok ember által való elnyomása, kihasználása és kínzása. Mindazok mellett, hogy egy allegorikus regény Reymont műve, érdekes értelmezési lehetőséget nyit ki a szolgaállatok fellázadásának szó szerinti olvasata a regény szintjén. Albert Schweitzer megállapította, miszerint harmóniát érzünk, ha a természetet egészben szemléljük, ugyanakkor hihetetlen kegyetlenséget látunk, ha a részletekre figyelünk; hiszen a természetben mindenki harcban áll mindenkivel.²⁸ Az állatok a természetben rendszerint erőszakos halált halnak, vagy egy másik állat prédájaként, vagy a természeti körülmények áldozataként. Mark Sagoff szerint, ha az állatok bele tudnának látni saját sorsukba, mérlegelve lehetőségeiket, akkor valószínű, hogy a vadon nyújtotta veszedelmek helyett szívesebben választanák a farmot/tanyát.²⁹ Ezeket a gondolatokat a regény mind felmutatja: a vadon ábrázolásában megjeleníti a túlélésért való véres küzdelmet, ami mégis a rend egyedüli fenntartója, valamint a haszonállatok szörnyű áldozatokat követelő vándorlásának végére az állatok egyöntetűen gondolnak vissza csillapíthatatlan vágyódással korábbi fogságukra. Ember hiányában a regény

²⁶ Uo.

²⁷ Csányi Vilmos, „Van ott valaki?”, 43

²⁸ Peter Singer, „Minden állat egyenlő...avagy miért követeli meg az emberek egyenlőségét megalapozó etikai elv, hogy az egyenlő megítélést kiterjesszük az állatokra is?”, in uő, „Az állatok felszabadítása”, ford. Garai Attila, ix.

²⁹ Uo. xi

végére egy gorillában látják meg, az emberhez való hasonlóság miatt alkalmas uralkodójukat és könnyörögnek neki kétségbeesetten:

„Ember! A mi urunk! Ember! Uralkodj rajtunk! Kormányozz minket! A te alattvalóid vagyunk! Ne hagyj el minket!”³⁰

Mindezek ellenére a vadon élő állatok részéről egy ellenkező nézőpont fogalmazódik meg. Elítélik azokat az állatokat, akik képesek voltak a kényelemért és biztonságukért feláldozni az életüket és szabadságukat. Megfogalmazásra kerül az a vád, miszerint elárulták egykor büszke őseiket, és az ember szolgálatába szegődtek.

„Bizony, sírva fakadnak őseid, akik magukban vadásztak szarvasokra és vaddisznókra; szégyellve utódukat.”³¹

Peter Singer *Az állatok felszabadítása* című könyvének első fejezete, a *Minden állat egyenlő*, számos érdekes felvetést tesz az ember és állat viszonyáról. A *Lázadással* kapcsolatban egy gondolatot emelnék ki Singer esszéjéből, miszerint:

„Ahogy a legtöbb emberi lény fajista abban az értelemben, hogy kész olyan módon fájdalmat okozni más állatoknak, ahogy ugyanazon okból embereknek nem okozna hasonló fájdalmat, úgy a legtöbb ember fajista abban az értelemben is, hogy kész megölni állatokat olyan helyzetekben, amikor embereket nem ölné meg.”³²

Reymont történetére kivetítve érdekesnek tartom ezt a gondolatot, ugyanis nem jelenik meg az emberi nézőpont a regényben (leszámítva Némát, aki viszont sokkal inkább érez sorsközösséget kezdetben az állatokkal, mint az emberekkel). Az állatok új társadalma a folyamatos reménykeltő és a reményt gerjesztő illúziókat és ígéreteket leszámítva (mint: ha megérkeznék, minden jó lesz, nem lesz semmiben hiány, szabadok lesznek), nincs valójában terv, a menetelésen kívül. Singer gondolata a *Lázadásra* nézve Rex szempontjából elgondolkodtató. A vadászokkal vívott ütközet során hangzik el a kutya részéről, miszerint:

- „Tedd le! Csak nem fogsz embert falni?! – szidta meg Rex kimondhatatlan rémülettel.

Valami sajnálatféle hasított szívébe. Bár igazi vezér hideg és éberhiggadtságával ügyelt a csata további menetére (...)”³³

Rexben a féktelen harag ellenére, ami őt jellemzi, jelen van valami olyan mély morál. Vajon rémülete az emberevést illetően korábbi szolgaságából fakad és az emberektől tanult emberi élet szentségének védelme, vagy ő maga az emberektől tanult viselkedési formák és az állati

³⁰ W. S. Reymont „Lázadás”, 172

³¹ Uo. 85.o

³² Peter Singer „Az állatok felszabadítása”, 16

³³ W. S. Reymont, „Lázadás”, 74

attitűdök elegyében meghaladta mind a két világ életről és halálról való gondolkodását? Hiszen mindeddig a pillanatig Rex nem mutatja jelét még az ilyesfajta irgalomnak sem, mint a legyőzött holttestének tisztelete.

A tudatos, megtervezett lázadás esetében, az antropomorfizált horda kapcsán nem lehet simán állatok vándorlásáról beszéni, amit a megváltozott életkörülmények magyaráznának. A kezdetben agresszív, felkelő szolgaállatok csoportja a forradalmár emberek tömegére hasonlít. Valós egymással szembeni ütközet jön létre ember és állat közt, nem spontán, hanem megszervezett módon.

A következőkben a fentebb említett Sagoff gondolattal szembe állítanám a kapitalizmus nekropolitikai aspektusát. Mivel emberi jellemvonásokkal rendelkeznek az állatok, megismerjük gondolataikat, érzéseiket, így a regény elnyomó és elnyomott viszonyrendszere alkalmas a nekropolitika mentén való vizsgálatra, értelmezésre. A kapitalizmus nekropolitikai aspektusa, hogy a társadalmak biopolitikai és biohatalom általi kormányzása valósul meg. Nincs az életnek szubsztantív értéke, megjelenik a láthatatlan tömeg, a rabszolgák, akik árucikként és termelési eszközként funkcionálnak, nem rendelkeznek lényegi szabadsággal. Az antropocentrikus kapitalizmusban az állatok, nonhumán létezők pusztán erőforrásként jelennek meg. A nekropolitikai szubjektum halálának nincs sem szimbolikus, sem tragikus volta. Achille Mbembe megállapítása szerint a nekropolitikai hatalom megfordítja az élet és halál viszonyát, úgy tekint az életre, mintha az a halál médiuma lenne. Ebben a rendszerben a nyugati fehér ember a teremtés csúcsa, minden, ami rajta kívül esik, ember és állat egyaránt, vagy pusztán funkcionális, vagy olyan hús, ami meg van fosztva emberi tulajdonságairól.³⁴

Tisztán biológiai alapon 100-150 embernél nagyobb csoportban nem alakulhat ki egységes rangsor, a kulturális ideák azonban lehetővé teszik, hogy a szabályok segítségével sok ezres, vagy akár sok milliós tömegben is pontosan szabályozzák a dominanciarendet.³⁵ Ez a megállapítás rendkívül fontos a *Lázadás* szempontjából, hiszen Rexet, mint királyt a szolgaállatok népe egységesen fogadja el hordájuk vezetőjének, fajtól függetlenül. Nem alakulnak ki a csordán belül kisebb csoportok, egységbe hangolódnak össze, és a vándorlás végére már *egyetlen óriási létezővé váltak, egyetlen érzéssel és egyetlen előre kényszerítő ösztönnel*. A rangsor azonban csak addig áll fenn, amíg az egyének hajlandók elfogadni a szabályrendszert, azonban a vándorlásban kiábrándult és megtört állatsereg, amint az idea már nem elegendő a hit fenntartására, eltapossák vezetőjüket.

³⁴ Bartha Ádám „Határtalan tömegek – posztkolonialitás és poszthumán emancipáció”, 76

³⁵ Csányi Vilmos, „Van ott valaki?”, 98

„Hallgass zsarnok (...) Ősidők óta az emberek uralkodnak rajtunk, és ősidők óta gondoskodnak rólunk. Elvadult hontalan csavargókká tettél bennünket. Mi szerencsétlenek a te szabadságod csapdájába estünk. (...) Mert nem igaz, hogy a hegyeken túl ott van a szabadságod és boldogságod általad ígért földje. (...) Tudtál erről, mégis rászedtél minket és eladtál a halálnak.³⁶”

Megjelennek az erőszakszervezetek is a farkasok és kutyák képében, melyek brutális dominancia alkalmazásával fenyegetnek, ahogy fárad a csorda, úgy van szükség a dinamikus tovább haladás érdekében a fokozott agresszivitásra. Annak ellenére, hogy Rex nem kifejezetten az erőszak feltétlen híve, mint a farkasok, de a szkeptikus álltaokat erőszakkal bírja jobb belátásra, ígérete betartása és célja megvalósítása érdekében.³⁷

A REGÉNY TÉR ÉS VILÁGSZERKEZETE:

Ebbe a már említett külön törvényekkel rendelkező birodalomba szintén behatolnak időszakosan oda nem illő alakok, az emberek vadászat céljából. Az erdő, ahol a folyamatos harc van jelen, ad teret az ember számára az élvezetből elkövetett ölésre. Rex szintén ebben a térben követi el ezt, az ember sajátos bűnét a természettel szemben. Az udvaron a halál bár folyton jelen van, mégis a gazdaság érdekeit szolgálja, ezzel szemben a vadonban történő gyilkolás pusztá élvezet, így nem csak Rex szegi meg a vadon törvényét, hanem az ember is, bár az a történetben nem kap figyelmet, az ember, mint jelenlévő halál van néhol megjelenítve, mint egy magasabb rendű létforma, mely a legkevésbé sem azonos a természet egyik résztvevőjével sem.

A harmadik tér a vándorlás tere. A világ, amit a felszabadított állatok megismernek a vándorút előrehaladtával egyre inkább horrorisztikus, nem valós világszerkezet, a regénynek a leginkább mesés színhelye, bár inkább rémmesébe illő. Fiktív, nem létező ellenséges világ, ahol egy pont után, mikor már nem is emlékeznek mikor láttak utoljára emberre utaló jeleket, viharokon, hómezőkön, perzselő pusztákon át menetelnek, van hogy naptalan heteket/hónapokat kénytelenek átvészelni.

Míg az udvar és a vadon a szolgaság és szabadság ellentétpárjának egyik bemutatására szolgál, addig a vándorlás világa nincs párhuzamba állítva más világgal, csak fokozatosan lesz egyre szélsőségesebb. Ebben a térben már nincsenek sem emberek, sem a vándorló hordán kívül más állat, ebben a térben is megjelenik a halál, de egy sokkal alávalóbb, mindenfajta magasztos érték nélkül. A vándorúton a haldoklás hosszú és keserves, nem szolgál sem az életben maradás

³⁶W. S. Reymont „'Lázadás”, 171

³⁷ Czövek Ágnes, „Exodus négy lábon”, 124

céljául, mint a vadonban, sem az emberi feldolgozás és gazdálkodás céljául. A farkasok a legyengült vagy elhullott háziállatok temérdek testén, a folyton előttük lévő élelmen meghíznak, hiszen mindig van mit enniük, és nem is kell érte komolyabb erőbefektetést tenniük. Ugyan a farkasok számára az élelem folyamatosan biztosított, a csorda éhezik, nincs legelő, nem csak számuk csökken, de ők maguk is sorvadnak el. Ahogy a haszonállatok számára az éhezés új tapasztalat, úgy a farkasok számára a folytonosan biztosított táplálék az. A halál viszont nem csak az éhezés és végkimerülés kegyetlenségével szedi áldozatait, hanem a fertőzések is ritkítják a vándorló tömeget.

A TERMÉSZET TÖRVÉNYE ÉS A SZABADSÁG:

A szabadságfogalom az emberi gondolkozás legproblematisabb fogalmainak egyike.³⁸ Reymont regénye sem fogalmaz meg egy egységesen elfogadható definíciót a szabadságra, bár mindvégig egymással ütközik a szabadság és szolgaság világa, néhol filozofikus viták keretében.

A szabadság megélésével kapcsolatban egy általános kifejezést idéz Bibó István *Kényszer, jog, szabadság* című művében: „Csak akkor tudjuk a szabadságot értelmezni, ha megismerjük az ellenkezőjét”.³⁹ Bár nem kimondva, de a szabadsághoz való hozzáállásában érezhetően Rex ezt tekinti, pusztán saját példáján keresztül, a szabadság megélésének egyetlen formájának. Ezzel szemben a vadon állati serege épp az ellenkezőjét hirdeti „Hogy értékelni tudjuk a szabadságot, szabadnak kell születnünk”. A vadon természettörvényét képviselő állatok felfogásában a természetben fellelhető rend a világban tapasztalható események célszerű elrendezésében mutatkozik meg, a világ teleologikus szerkezetében. A teleologikus elrendezés példájául szolgálhatnak a biológiai organizmusok, a szervezet működése. Előfordulhatnak ugyanakkor olyan események, melyek nem illenek bele a rendbe, megbontják azt, mint a genetikai elváltozások vagy a biológiai szervezetben fellépő daganatos elváltozások.⁴⁰ A természet viszont kisselektálja azt, ami nem illik bele a rendbe, még ha a egyes események fel is borítják azt, a természet célszerű elrendezése mögött megbújó transzcendens szándék mindig újrateremti. A legfontosabb különbség az emberi törvények és a természet törvényei között, az, hogy az utóbbi felől nem dönthetünk. Az emberi törvények közül ki lehet térni, mint ahogy Rex lázadása az emberek ellen megvalósítható, ugyanakkor a

³⁸ Bibó István, „Kényszer, jog, szabadság”, Bibó István összegyűjtött írásai, szerk. Dénes Iván Zoltán, 3. köt. Kalligram, Budapest, 2020.

³⁹ Uo.

⁴⁰ Huoranszki Ferenc, „Modern metafizika” Osiris tankönyvek, Budapest, 2001,

természet elleni lázadása lehetetlen. A természet egyetlen résztvevője vagy alkotóeleme sem dönthet a természet törvényei felől, nem lehetséges, hogy bizonyos dolgok ne ok-okozati módon történjenek meg.⁴¹ A világban fellelhető egyik ilyen törvény, amit Reymont regénye megfogalmaz, az a természet élőlényei közötti hierarchia. A vadon állatainak tolmácsolásában megfogalmazásra kerül, hogy nem dönthetünk a természetben betöltött szerepünket illetően, ezt pedig ugyan úgy el kell fogadnia embernek, mint állatnak. Ennek a hierarchiának a csúcán az ember helyezkedik el a regény értelmében, Sánta fogalmazza meg, miszerint „csak az ember erősebb náluk”.⁴² A hierarchikus felállásban betöltött szerep szorosan összefügg a szabadság fogalmával.

Bibó István megkülönböztette a pozitív és negatív szabadságot. Utóbbi szerint a döntés a valamitől való mentességet jelenti, mint a kényszer, vagy hatalmi beavatkozás. A fellázadt haszonállatok ily módon a negatív szabadságot sokáig élvezni tudják, azt követően, hogy megszabadulnak a kényszersztől, amit az emberi elnyomás jelent, az által, hogy fogságban megfosztották őket szabad akaratuktól. Ezzel szemben a pozitív szabadság valamire való szabadságként jelenik meg, feltételezi az önkontroll képességét, nem pusztán azt kívánja meg, hogy az egyén „azt tegye, amit akar”.⁴³ A két szabadságfogalom különbségét mutatja be a „boldog rabszolga” elképzelt helyzete, aki ugyan negatív értelemben szabad (azt gondol, tesz, amit akar), mégsem rendelkezik pozitív szabadsággal.⁴⁴ A *Lázadás* állatai a történet végére a negatív szabadságot választják, mivel belátják, hogy számukra a pozitív szabadság megélése csak fájdalmat és veszteséget eredményez. Bibó a szabadság elsődleges élményeként a negatív szabadságot jelöli meg⁴⁵, amit a haszonállatok megélni képesek, ezzel szemben az emberi szabadságélménynek ellent mond a vadon által képviselt szabadságfelfogás.

A természet törvényének realista felfogása szerint a természet törvényei létezhetnek anélkül, hogy létezne olyan magasabb rendű lény, ami képes lenne a világ megismerésére. A természettörvények objektívek olyan értelemben, hogy létezésük független bármely megismerő alany lététől. A természetben a rend szükségszerű, és ezt fogalmazzák meg a vadon állatai a kutyának tett minden intelmükben. Hiszen, ha a természet törvényeit nem fogadnák el egyetemesen az az élettel összeegyeztethetetlen lenne.⁴⁶ Az ő esetükben a megtörhetetlen rend alapja a hierarchia.

⁴¹ Huoranszki Ferenc, „Modern metafizika”, *Természettörvények*, 41-52

⁴² W. S. Reymot, „Lázadás”. 134

⁴³ Fábián Áron – Matyasovszky-Németh Márton, „A szabadság fogalma és élménye”, *Tiszatáj Irodalmi folyóirat*, 77. évfolyam, 2023. április-május, 105

⁴⁴ Uo.

⁴⁵ Bibó István, „Kényszer, jog, szabadság”, 125-126

⁴⁶ Huoranszki Ferenc, „Modern metafizika”, 46

A vadonban a „bellum omnium contra omnes” érvényesül, a regény végén Sánta fogalmazza meg ennek értelmében sajátos szabadságértelmezését, miszerint a vadonban igazi szabadsággal csak a csúcsragadozók rendelkeznek. Sánta filozófiája mutat rá, hogy a hierarchia már csak azért sem megtörhető, mert a prédaállat nem vadászhat ragadozóra, bizonyos fajok pusztán azért léteznek, hogy ők, az „igazán szabadok, erdők és mezők uralkodói” tudjanak enni. Ennek értelmében az őserdőben a szabadság nem a kényszer alóli mentesség, hanem a hierarchiában való elhelyezkedés elfogadása, a természet rendjének egész gépezetként való értelmezése. A folyamatos harcban való részvétel és ennek egyensúlyt teremtő erejében élük meg a szabadságukat, mert ezt a rendszert nem szabályozhatja semmilyen mesterséges erő.

KONKLÚZIÓ:

Dolgozatomban ismertettem a regény vadon élő állatainak szabadsághoz fűződő gondolatait, valamint az emberi szabadságélmény megélésének két formáját Bibó István filozófiájában. Mindezek tekintetében a lázadás vezetőjének, Rexnek a szabadság megélésének lehetetlensége véleményem szerint a dolgozatomban vizsgált emberi viselkedésmintáinak eredménye. Az emberi társadalomban megismert szabadságfelfogást akarja a vadonban megélni, ami az emberi mintát követve egyenes út a zsarnokság kialakítása felé. Ahogy az állat levette évezredes láncait, a kényszer és mindent felülíró akarat, ami alatt szocializálódott arra ösztönzi, hogy emberi mintát követve valósítson meg zsarnoki uralmat, mivel egyedül ezt a társadalmi berendezkedést ismeri. Míg a regény valamennyi résztvevője képes megélni a szabadság valamilyen formáját, Rex számára ez a két világ közé szorulása miatt lehetetlen. Míg Néma képes a vándorlás során a két világ, az emberek és állatok világa között választani, és az út számára identitásképző hatással bír, addig Rex számára nem létezik efféle feloldozás a számkivetettsége alól. Néma halálával szabaddá válik, Rex viszont halálával megsemmisül.

Reymont regényének főhőse számára továbbá a szabadság meglátásom szerint pusztán azért is lehetetlen, mivel ő maga nem képes megfogalmazni saját szabadságértelmezést. Nem ismeri a szabadságot, a felkínált szabadságfelfogásokkal pedig nem képes azonosulni. Ahogy sem az állatok, sem az emberek világához nem tud szervesen kapcsolódni, úgy nem képes a szabadság megélésére sem.

ÖSSZEGZÉS:

Reymont regénye nem csak egy igazán izgalmas történet, de egy megrázó mese is, gyakran vegyítve a műfajokat, sokszínű és komplex történetté rendezve. A *Lázadás* sokrétűsége miatt, és a témák, nézetek folyamatos ütköztetése végett a rendkívül dinamikus a történet, az értelmezések és különféle megközelítések sokszínű lehetőségeit kínálja. A dolgozatomban ismertetett értelmezések mellett későbbi kutatásaim során ki szeretnék térni Rex kapcsán az ember helyére a természet rendjében, valamint egy sokkal inkább a metaforikus olvasatra hagyatkozó elemzésben lehetőségem nyílna az ember természet elleni lázadását vizsgálni, amit történelmi és politikai példák felsorakoztatásával lehetne nyomkövetni.

IRODALOMJEGYZÉK:

- Bartha Ádám: Határtalan tömegek – posztkolonialitás és poszthumán emancipáció, Café Babel 84. 2023, 77.
- Bibó István, „Kényszer, jog, szabadság”, Bibó István összegyűjtött írásai, szerk. Dénes Iván Zoltán, 3. köt. Kalligram, Budapest, 2020.
- Czövek Ágnes „Exodus négy lábon” Alföld – Irodalmi, művészeti és kritikai folyóirat, 2022/5
- Csányi Vilmos, „Van ott valaki?” Válogatott írások, Typtex kiadó, 2000
- Fábián Áron – Matyasovszky-Németh Márton, „A szabadság fogalma és élménye”, Tiszatáj Irodalmi folyóirat, 77. évfolyam, 2023. április-május
- Huoranszki Ferenc, „Modern metafizika” Osiris tankönyvek, Budapest, 2001,
- Singer, Peter, „Minden állat egyenlő...avagy miért követeli meg az emberek egyenlőségét megalapozó etikai elv, hogy az egyenlő megítélést kiterjesszük az állatokra is?”, in uő, „Az állatok felszabadítása”, ford. Garai Attila
- Reymont, Władysław Stanisław, „Lázadás”, 1924, ford. D. Molnár István, szerk. Balla Péter, Rézbong kiadó, 2021